

BIRGITTA THEANDER

TILL ARBETET!

Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65

Göteborg: Makadam, 2017. Skrifter utgivna av Svenska barnboks-
institutet, nr 143 (393 s.)

Med sin avhandling *Älskad och förnekad. Flickboken i Sverige 1945–65* (2006) bidrog Birgitta Theander i hög grad till att fylla en lucka i forskningen om flickböcker i Sverige. Avhandlingen var en gedigen genomgång av mer än 1 000 flickböcker utgivna i Sverige under decennierna närmast efter andra världskriget och bidrog till en om- och uppvärdering av flickboken, en litterär kategori som genom åren dragits med ett oförtjänt dåligt rykte.

I Theanders nya bok *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65* står flickboken åter i fokus, men nu med ett vidgat tids-
perspektiv och en tematisk koncentration till yrkesarbete som dröm
eller realitet. Inte mindre än 1 600 titlar ingår i grundmaterialet, som
enligt författaren utgör "en fullständig förteckning över flickböcker
i Sverige 1920–65 med huvudpersoner från tolvårsåldern och upp-
åt" (16). Redan denna omfattande katalogisering över utgivningen
av flickböcker är en betydande insats som kommer att vara mycket
användbar för framtida flickboksforskare.

Precis som Theanders avhandling är hennes nya bok en empirisk
studie, där stort utrymme ägnas beskrivningar av hur yrkestemat tar
sig uttryck i en rad flickböcker. Boken är indelad i två delar. I den för-
ra analyseras böckerna med utgångspunkt i tretton olika yrkesområ-
den som tilldelats vardera ett kapitel – en indelning som överlag gör
resonemangen om den stora mängden titlar hanterlig. I den senare
breddas perspektivet och den gemensamma utvecklingen beskrivs.

Ibland är det inte självklart till vilken yrkeskategori en bok ska fö-
ras, något författaren själv kommenterar. Men med ett så omfattande
material krävs givetvis någon form av sortering, vilket i sin tur med-
för att vissa aspekter av en bok måste lyftas fram medan andra tonas
ned. Mot denna bakgrund hade emellertid en längre argumentation
om valet av upplägg och indelning varit upplysande.

Med detta sagt skapar Theander utifrån de många exempel hon

lyfter fram ändå en klar bild av hur flickböckerna skildrar de yrkesområden hon valt att utgå ifrån. Redan på framsidan av *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65* möts läsaren av omslagsbilden till en bok om en av de mer kända yrkesarbetande huvudkaraktärerna inom flickboks-genren – den amerikanska syster Ann Barton. Hon står stadigt i sin blåa sjuksköterskeuniform och utstrålar på en gång både styrka, glädje och framtidstro. Med andra ord karakteriserar bilden precis sådana egenskaper som Theander redan i sin avhandling ville lyfta fram hos flickbokens hjältinnor, och som markeras lika distinkt i denna nya bok om deras relation till arbete och yrkesliv. Hon går därmed i polemik med viss tidigare flickboksforskning som menat att flickbokshjältinnorna fostras till en passiv vuxenroll: "Tvärtom handlar dessa böcker om hur flickorna tillägnar sig förnuft och överblick, erövrar kunskaper och förmågor, använder sin fantasi, bygger upp sitt självförtroende – kort sagt växer" (285).

Huvudsyftet med boken är att sätta flickbokshjältinnornas relation till yrkesarbete under lupp genom att undersöka i vilken utsträckning och på vilket sätt det förekommer, liksom inte minst att sätta det i relation till samhällsutvecklingen och dåtidens idéklimat. I den svenska flickboksforskningen har det endast vid något enstaka tillfälle förekommit att, vilket Theander själv påpekar, yrkesarbete på detta sätt fått utgöra huvudtemat. Hon listar de verk som åtminstone i någon utsträckning behandlar hjältinnornas arbetsliv för det angivna tidsspännet – en förteckning som stannar vid endast nio titlar spridda över sextioalet år.

Det finns med andra ord fog att gå på djupet med yrkestemat i flickboken då det ännu inte har beforskats i särskilt stor utsträckning trots att det utgör en inte oväsentlig del av många flickboks-karaktärers liv. Ett annat skäl att skriva om flickbokens skildringar av yrkesliv är att flickkaraktärernas relation till yrkesarbete kan bidra med pusselbitar till, som Theander själv skriver, "flickors och kvinnors tankegångar och ideal under dessa decennier" (11). Hon betonar dock att flickböckerna i sig inte ger någon förstahandsinformation om flickors syn på yrkeslivet. Det är ett viktigt påpekande, då böckerna ju dels är fiktion, dels har skrivits av vuxna författare.

Frågan är då hur man som forskare hanterar det faktum att flickböckerna inte kan läsas som historiska dokument över flickors yrkesupplevelser och dito drömmar, samtidigt som man vill ge en bild av verkliga flickors och kvinnors situation. Inte minst är det väsentligt att resonera kring genren genom att placera den i en tydlig samhällelig kontext. Vilka möjligheter till yrkesliv fanns det för flickor vid

denna tid? Och hur såg omgivningen på kvinnors yrkesarbete?

I några av de kapitel som behandlar en specifik yrkeskategori är resonemanget kring dessa frågor väl knapphändigt. Bildkonst och hantverk samt akademiska yrken är några yrkesområden som förvisso lyfts fram med många talande exempel från flickböckerna, men där slutsatserna hade kunnat förstärkas av en mer utförlig diskussion kopplad till den sociala kontexten.

Likafullt måste det framhållas att exemplen från olika flickskildringar i de flesta kapitel vävs samman tämligen skickligt med en teoretiskt förankrad diskussion som placerar flickböckerna i deras samtid – ibland dessutom med bäring på frågor som i högsta grad är aktuella för dagens unga kvinnor. Således finns i kapitlet om kontorsarbete ett avsnitt om utsatthet som för tankarna till höstens #metoo-debatt. Likaså får vi läsa om en flickbok vars hjältinga under tiden som gymnasieelev drabbas av vad vi idag skulle benämna utmattningsdepression. Och i flera kapitel för Theander intressanta resonemang där hon jämför andelen flickkaraktärer som arbetar eller vill arbeta inom ett visst yrke med hur många kvinnor som i verkliga livet var verksamma inom samma yrkesområde. Dylika jämförelser skapar möjligheter att ställa fiktionen jämte verkligheten och analysera i vad mån de överensstämmer.

Samtidigt belyser detta en svårighet som följer av det stora materialet. Författaren lyckas ofta väl med att välja ut, lyfta fram och analysera olika aspekter av yrkestemat i flickböckerna och deras relation till omvärlden. Många gånger används procentuträkningar för att bygga under resonemang och slutsatser, något som faller sig naturligt vid arbete med ett omfattande material. Ofta bidrar siffrorna också med en förstärkning av argumentationen, och det är intressant att med deras hjälp snabbt kunna forma till exempel en jämförelse mellan i vilken utsträckning olika yrken givits plats i flickskildringarna. Men ibland ges siffrorna antingen väl stort utrymme eller leder till en något snedvriden slutsats.

I exempelvis kapitlet om sjukvårdsyrken konstaterar Theander att det i verkligheten fanns tjuugoåttio gånger fler sjuksköterskor än kvinnliga läkare, medan det i flickböckerna endast var fyra gånger fler flickor som ville bli sjuksköterskor än läkare (71). Därför menar hon att flickböckerna gav en ljusare bild av flickors yrkesmöjligheter än verkligheten. Må så vara, men som Theander själv konstaterar handlar en stor andel av flickböckerna med läkaryrket som tema om flickor som *drömmer om* att bli läkare, snarare än om flickor som faktiskt är läkarstudenter eller blir verksamma i yrket. Det är rimligt att anta att det även bland verklighetens flickor fanns många som just

hade som dröm att kunna läsa medicin, men som av olika skäl aldrig påbörjade denna bana. Därmed blir detta sätt att resonera utifrån sifferuträkningar missvisande.

Theanders bok är i hög grad en empirisk studie där andra studier lyfts in i resonemangen när de har något att tillföra. Genom dess fokus på flickbokshjältinnornas relation till yrkesarbete och jämförelser med verklighetens villkor för dåtidens unga kvinnor knyter boken an till inte bara flickboksforskningen utan även genusvetenskap och flickforskning – det senare ett tvärvetenskapligt forskningsfält med rötter i genusforskningen som på senare år vuxit sig allt starkare och där forskning om flickböcker har en naturlig plats. I bokens inledning hade därför ett avsnitt om hur Theander ser på relationen till denna forskningskontext varit relevant.

Även om en starkare anknytning till teori och omgivande forskningsfält ibland efterlyses och de många textexemplen stundtals tar överhanden, skapas en god balans genom att bokens andra del används till att knyta samman de många iakttagelserna kring specifika yrkesområden i en bredare analys, där den omgivande samhällskontexten ges större utrymme.

I denna avslutande del vidgas perspektivet nämligen till att tydligare placera böckerna i deras historiska sammanhang samt lyfta fram gemensamma drag. Här finns många intressanta aspekter att ta fasta på. Fram träder en bild av de yrkesarbetande flickbokshjältinnorna som i flera avseenden betydligt mer emanciperade än verklighetens unga flickor. Yrkesarbete ses för många av dem som en självklarhet, och som något som går att kombinera med familjeliv. Samtidigt betonar Theander också att flickboken på flera sätt fungerar som en spegel av sin tid. Flickbokshjältinnorna hade därmed potential att fungera både som katalysatorer och som personer med vilka dåtidens unga kvinnor lätt kunde identifiera sig. Kanske ligger något av flickböckernas popularitet just i denna blandning av en visionär och realistisk blick.

*Helen Asklund
FD i litteraturvetenskap
Mittuniversitetet*